

צ ב י ו י ס ל ב ס ק י

ה.ד. נומברג

(לשלשים).

בין הקאפה הרומאני ובין הצואו אשר בברלין ראיתיו. ראיתיו ונתבהרה עלי דמותו. ראיתיו ונתערפלה עלי דמותו. מאותה שעה ואילך אנוס הייתי לחזור ולטבוע שוב את דמות דיוקנו, להוסיף בה קוים ולהחסיר בה ירטושים. ועם מיתתו החטופה שוב אינה נגלית לפני בהיותה הספרותית, העסקנית, המשלחת את בטויה בהצלחה ובכשרון מעל פני העתונות היהודית בפולין או בשאר ארצות, בכשרון פחות מזה ובהצלחה מועטה מזו מעל בימות הנואמות והעסקנות, העושה רובי ימיה ולילותיה בחדרי-מערכות רועשים וקולניים, בבתי-קאפה מעולפי צללים, מלופפי עשן של סיגריות, פרצופי-יאוש ומצוקות-עויה אנושיות. ראיה אחרת נקנתה לי שעה זו, ועליה להשאיר שרידי זכרון בלב לעולם לעולם.

* * *

מן הנגלה שבו מודני: דמות זו שבנגלה, שיצרתיה ועצבתיה עי פי ספוריו ומאמריו, המפוזרים ברובם בעתונות העברית והיהודית במשך עשרים וחמש השנים האחרונות, והמבונסים בחלקם בספרים אפורי-נייר ומטושש-שידפוס (הוצאת וורשה-ווילנה) — לא היה בה כדי להמשיך חוט של חבה, אהבה והערצה בת-קיום ומתמידה על לבותינו. פסיעותיה הראשונות של אישיות זו בספרותנו בתור מספר בשוחות היו ומוצקות ולפי טעם הדור. אף הוא נמנה על משפחה זו, קטנה במספרה, מצומצמת בכוחותיה וגנדרנית במאוייה. האמרה: נתיקה מעל הגוש האפור והעכור,

ששמו צבור יהודי במאה התשע עשרה למספר העמים, תלושות תא מן האורגניסמוס הכללי, חסר הצבעים, מעורפל המאויים, מטושטש הרצונות. בלשון הדור: אינדיבידואליסמוס, התבדלות, העמדת האישיות על עצמה, עי מאוייה היא ושאיפותיה היא, על בשלונותיה וגבורותיה, העפליותה ומשבריה. והיתה אישיות זו אחד מגדולי הקרקע הספרותית, הצבורית, הרנחנית של אותו הדור. בספירות העליונות רחפת דמותו של ברדי-צבסקי, וכמה טפחים למטה כוכבי-לואי, שרובם ככולם שאיפה מוגהת ומתוקנת לפי הצרכים והיכולת בידם. לא היתה היצירה הספרותית אלא רמז למאויים כללויים ביותר — שנוי הערכים: הן כלפי פנים והן כלפי חוץ.

* * *

קדמת שלף יבש. לא הספיק נומברג לעמוד על טיב אותו האדם החדש, החי את חיי עצמו ואינו מקושר בכל רמ"ח אבריו וגידיו אל הגושי-הכלל, המפרנס אותו פרנסה מצומצמת, קב גריסין והרבה דאגות פרנסה בחומר, קצור שולחן ערוך ומעט התלהבות של חסידים ברוח — נהנה נתגלה לפניו בכל מוראו וחוסר-אוננו. פליגלמן! וי לו, וי לו לאדם זה, החושב את חיו ואינו חי אותם, הצועק ואינו נענה גם מעצמו ולא כל שכן מאחרים, שמאוייו — הזיה, חיוו — חלום עקר, שאיפתו — ספקספיקא, והתנונותו — ודאי מוחלט. כלום יש לו תקנה? וכלום יש בו כדי לשמש דוגמא לתקנה לדור, לצבור, לאומה? וכשנתגלה לפניו האיש פליגלמן — חברו עליו החיים והפעולה ויברח... קצת התול דק לקח עמו צידה לדרך, התול ולא לעג; הס: אסור ללעוג! הלעג לפליגלמן — ללעג לעצמו הוא דומה — ואזלת יד ואין כוח. בשאתה בורח ממנו — אל תקח עמך את כלי זינו של זה. והרי הלעג אחת ממדותיו של זה: בכוח. כל שאר הספורים אינם בני לואי לאותו טפוס מרכזי, שעשה את שליחותו בעולם. ונומברג היה בכוחו

נותי, אלא רצון חיים עז, של פעולה ועבודה יום יום. ויהי לז'ורנליסטן. הבריה אותו פליגלמן אל העתונות ואל העסקנות. דמותו השניה של העתונאי... היא שנעשתה מאותו יום ואילך לדמות המקובלת על הקורא, על הבריה, על הדור.

* * *

אף זו עשתה את שלוחותה. אף לגבנו. הודאה מאונס? כן! נומברג העתונאי החרוץ, העסקן התרבותי, דבר המפלגה הפולקיסטית מיסודם של נ. פרילוצקי בוורשה והד"ר שאבאד מווילנה — העבודה שיש ענינים יותר חשובים בעולם, ואף בעולמנו היהודי. קשה לי להתרגל לרעיון שהיה היה נומברג *Spiritus rector* של מפלגה קיקיונית זו, שבשכבות העליונות שבעליונות של מחשבתה נשתכנה העצלות הלאומית העליונה ונתקנן השעמום הנורא והמכלה בשר ורוח, שסימני חויה היחידים — צעקנות מחוצפת כלפי הארי שבחבורת הנלחמים על עתיד יהודי-לאומי-אנושי, כלפי התנועה הלאומית. אלמלי היה רק אחד מראשיה של מפלגה זו, אסופת ההפקר הרוחני של הגיטו היהודי אשר במזרח, אלמלי היה רק ציר לסיוס הפולני מטעם מפלגה זו (נומברג הפקח והפכת נענש בחייו עונש קשה — חיה לציר!) — ודאי וודאי... אולם הכל אומרים: מדה גדושה של פקחות ופכחות ניתנה לאדם הזה, ופקחות זו לא הוצאה כולה בשיחות בטלות של בתי-קאפה, בשיחות מלאות „חרבות וענין“ של אגודת הסופרים והעתונאים, באספות בחירה לסיימים, ועדי קהילות, חברות היש"א וכיוצא בהן, אלא קלחה קלוחי יום יום, שעה שעה כלפי הרחוב. היהודי, הנלחם מלחמת חיים קשה ואכזרית בדור האחרון, שלא היה כמותו זה כבר לרוחב ולעומק, לגודל של יסורים, למעוף של תקוה, לשטחנות של קלות דעת, להתלהבות אין קץ, למתיחת עדרים ללא אנוש, לאכזבות אין סוף. מעין הנובע היה אדם זה בחייו, כלומר: בכתיבתו העתונאית. היה בפקחות זו משום בנין, ומשום סתירת לשם בנין. חמברג,

למספר בין המספרים העבריים והיהודיים, לאחד מאלה שבמשך עשרים שנה בחשו בנפשו של היחיד התלוש היהודי והעלו מה שהעלו ממדותיו הספריות: לא העמיד את עצמו מעל לגבוריו ויגופף עליהם את שבטו זעמו, הצלפות עטו — דרכו מגדלי לא דרכי הדור הם. לא הכניס את עצמו בעולם, לא קפל את נשמתו בהם ושאג שאגה אדירה על אלהים ותבל, אדם ונשמתו — חסר היה העוז המוסרי של ברדיצבסקי: לקבול ולתבוע, לדרוש ולהתיאש. בן פולין היה: הנגלה מרובה על הנסתר, הבעבע תפס את הלב יותר מאשר המבעבע, קדם המרחב, השטח העליון, לעומק, לשכיכות התחתונה. זהיר היה מלקבל על עצמו אחריותם של גבוריו, לערב בעדם בעד הלואותיהם מאת אלהי החיים, המליון עליהם בכרטיס האישי הפרטי שלו, אולם התחיבות יותר מפורטת לא קבל על עצמו. מי יודע! והצורה הספרותית-הנובלה, הספור הקטן. יצא החלק וילמד על הכלל... הרחב הסברה למה? אין פנאי ואין מענין ביותר. מעשי הרב בידיו ובידו כל שאר חבריו: מעשי פרץ.

קנאית היא האמנות. עשיה זו דורשת חתמכרות, ויתור על כמה וכמה דברים. והזמן דורש: לא ויתור אלא מלוי. פליגלמן שמש אזהרה... תראה היה: רצונך בחיים, ולא בחיים סתם, אלא בחיו פעולה, שתכבוש מציורי היחיד היהודי, שנתלש מן העירה ומתלבט בכרך בין רגלי אנשים נלחמים את מלחמת חויהם בכל מה שחנן אותם אלהים: בכשרון, בכוח, בערמומיות, בחולשה ובגבורה. צלו של פליגלמן אומר: בכיס ריק. ובנפש יותר ריקה אין לעשות בעולם הזה ולא כלום... ויהי פליגלמן „מעין החיים“. מן העז יצא... לא מתוק, שכן חיוו של נומברג לא חיה בהם מן המתיקות כלל וכלל, אלא אחר. ועמדה לו זכות מיוחדת לנומברג, שלא מן החוץ נתגלגלו עליו שנויי החיים והפעולה אלא מבפנים: בעצמו יצר את השלילה ויברת ממנח אל חתיוב, אל החיוב שלו. לא אחרים צוו וכפו עליו את חתמורה, לא חוסר כשרון, אכזבה בכוחו האמי-

משקלו — וההד אינו מגיע לאזניו. נהל האיש בדק ומצא: גשחקו שהיקה גמורה סוליות בעליו. כמה פשוט ההכבר! לכאורה! ומעשה בכמה וכמה בעלי לב ונפש מישראל בדורות האחרונים, שהתחילו תמיהת גדולה: מפני מה אינם שומעים את קול רגליהם וצעדיהם על פני רחוב ישראל. כוח וכשרון — אם לא תנן אותנו אלהים ביתר כוח וביתר כשרון — הרי לא קצין בנו קציצה גמורה. אין אנו מעולים מאחרים (נניח!) אולם הרי אין אנו פחותים מהם. שאלו את האחרים ויגידו לכם. רצון טוב וכוונה רצויה, שאיפה מהורה והחלהבות אמתית — כל אלה יש עמנו, אם שעברו לנו בירושה מבית אבא, אם שתצבנו מסלעי לבנו, אם שקנינו מתוך ראייה ושמועה בעולם ובאדם. אין זאת אלא שהסוליה הסרה לנו. עמדו והתקינו להם סוליות, זו על גבי זו ליתר הדוק, ליתר שמור וליתר כוח. אולם גם זה לא הועיל. נולד אמנם ההד, השמוע קול, אלא יצא הקול מרוסק, צותני, צלצלני ורעשני. לא היה בהליכה משום הפשטות, משום חוכר כונת מכויין, נישלה ממנו, יוחר נכון, לא היה בה מעולם, מן התמימות של הליכה סתם, הליכה לשם מלוי רצונו של מקום, צבור ועם.

* * *

ואני יודע: בתוהו ובוהו הישראליים, בתוך ים התשוקות והמאויים, המתרוצצים באורגניסמוס היהודי, נשתמר אי-יבשה אחד. קטן הוא ומצער, זעום המראה, צחית וחרב; כעוץ הצמת וזעום הלשד — התנועה הלאומית הישראלית. ולכשתרצו: תנועת התחיה הישראלית. כתחלה, לפני דור אחד, נתבנסו בו כל מי ששאף ליבשה, לקרקע, לתליכה פשוטה בת-אדם, לקצת שמים, להרבה אנושיות ולעוד ועוד... לא הכל עמדו בנסיון: הנסיון קשה הוא ואכזרי. ואם בעל נפש אתה — אל תדין את חבריך. רבים נמלטו מן האי הקטן הזה והתחילו שתיים ושמים באוקיינוס הגדול

והמסביר מתוך אספקלריה בלתי נטושתטשת, בלתי נתונה לחבירת-עולם לנוכחאות מפלגתיות, אלה משקפיו-סדום — כבונה דומה. פכחות בשעה של שברון בלתי פוסק, בשעל הרחוב היהודי הורקו זו אחר זו וזו בצד זו חביות שלמות, ענקיות, של השקפות, שקויות ורזיות כוהל עולמי של כמה וכמה דורות — כלום אין בה מיסוד הבנין, המקיים והמתמיד? ושוב אומרים: בשעות של עקשנות ורתיתחה שברתיחה של עשרות השנים האחרונות ידע האיש הזה לשמור על שונו המשקל הרוחני שלו ולא נתחבא החת סגורה העתיק של אמא בנסת ישראל, לא ברך את ברכת התורה החדשה יחד עם כל הנערים, לא ענה „אמן“ אחרי ברכת הגדולים, אם גדולים באמת ואם גדולי הרגע רב התליפות והתמורות, לא נצממץם בנרתיק לקוח וקנוי בכל חנות קטנה למכירת צרכי צבור ואידיאלי חברה, אלא בתת את רגליו החלשות ממדינה למדינה, כארץ לארץ וראה ולמד, התבונן ושקל; אדם שנסה ללכת ברגלי עצמו — וכוחות רבים לא ניתנו לו מגבוה, לראות בעינו עצמו. והעינים אינן עיני גאון אלא של איש בעל כשרון יוצא מן הכלל של כשרונות עתונאיים. כלום אין מן הגדלות בזה? לא היה האיש צמוד אל הבדקר שלו בשעת נסיעה — לא נהרועע עם השעמום ועם שגרת הלשון והמתשבה. לא נשבע שבועת אמונים אל שולחן ערוך שהוא — והרי חיוו ומאכלו לא הותקנו על פי תורה מסוימת ובללים מוצקים. כל אלה וכיוצא בהם יש בהם הרבה מן האמת. וודאי שאף הפארת שבהוד — מקצת מן האמת ניתנה לו. אולם...

* * *

מעשה — מספר א. ריוזין — במורה עברי, שהיה מהלך ברחובות של כרך גדול והיה תמה תמיהה גדולה: רגליו אינן משמיעות הד בצערן על מרצפת תרחוב. והרי הוא מכביד ברגליו על הקרקע, מטעין את כל כבד

* * *

אולם כל זה מן הנגלה. ג. שופמן פלט פעם דרך אגב ברשימותיו הפנימיות: נומברג אחד היהודים (הוא מנה אותם עד המשה בכל העולם) יעמד והבין את דוסטויבסקי. ודאי — אמרתי אותה שעה בלבו — מוצא אתה בדעה זו הרבה משום *licencia poetica* של שופמן. והנה... בין הדואו ובין הקאפה הרומאני אשר בברלין, בכבר צרה זו, שנחכנסו בה כל „תמודות התרבות“ המודרניות: היכלי הקינו הנחדרים ובתי הקאפה המפוארים, מקום משכן הוונה, הוין, והשעמום הנורא; בשעה שכבו המאורות הצעקניים של היכלי החמדה והליטה עליהם החשכה, ורק בית היראה הגדול שלהם על שם וילהלם קיסר נזדקר פתאום ועמד על כל הדרו וגאונו, ושמש כמל חי של דורות קדומים, המבטלים בשול גמור את כל רבישותיה של התמדה הפקתנית של ימינו, אותה שעה ראיתי לפני את היהודי הקטן, הצנום, הכפוף, המעוות והמכווץ, עומד על יד אחד ממוצות הפנסים, המשלחים את אורם הכהה לתוך אדי הלילה — את נומברג, שזה לפני שעה ישב בקאפה הרומאני ושלח את פקתותו־פכחותו לתוך שולחנות העתונאים והסופרים והעוסקים היהודיים. מודני: את הראשון, את הנגלה, את הפולקיסטן ואת האידישיסטן, את העסקן החר-ביתי ואת האדם הפקח־הפכח לא פחדתי: הזרתי את עצמי הנאה כתיובו וחסמתי את עצמי בפני שלילתו. זה הנסתר, העומד ומתלבט ביסורו אי-שיות נתונה לעצמה, מתוין ומטעל לעניני יום ויום ולצותות השעה, מעל גם מבנין עם ומקיום אנושיות — איש זה הטיל בי חרדה. נזכרתי בג. שופמן ונזכרתי בדוסטויבסקי ובמותו של סווידריגילוב בעליות חדרו במלון רוכו קר, מלא מתב ומרופש. אדם ישב שם ועשה את חשבון נפשו. כאן עמד אדם ודבר אל לבו.

העבודה, שלא נתפרקתי מכותה של ראייה זו עד היום.

של עולם ישראל. ודאי השתיה היתה יותר מעניינת: ארוכים היו המוצאים והמבואות. ומן האי אין מוצא. אין מוצא ויש עליה. לא בזה אנו עומדים. אף נומברג היה בין גרי האי הזה ופרש ממנו בשעה של שעמום — מרובות הן שעות שעמום על האי הזה. ופה מתחילת הרדיפה אחרי ההד, הבריתה מפני צלו של פלוגלמן. הוא היה לאחד מן העסקנים החר-בותיים בתוך אותו הקהל, המתאמר מיום מתן תורת טשרנוביץ לבנות מקלט כמות לרוח ישראל ב„אידיש“ (הסוליה הנכבדה ביותר בנעל המשר ביל היהודי החדש, ובנעל זו הוא אומר לצעוד קוממיות בעולם יה ועמים). כשבילנו לא היה נומברג זה לדבר: את הגדול שבחבורה, את הטראגי ביותר שבהם, את זה, שהתדפק לעתים קרובות בשערי האמת, והאמנות, בהיכלי הרוח האמתיים — את פרץ נועזנו לעקור מן הלב, שכן מצווים היונו על עקירה זו בשם שהיונו מצווים על עקירתם של כמה ערכים, עת שהחלטנו והכרענו להשאר עולמות על האי הזה שלנו, הקטן והיחיד שלנו. מעט מתום האהבה שהיה מעטעם בלבותינו הקדשנו לאחרים. מי ששוחה בים נתלה אף בשבלת. ונומברג היה ניתלה כמו כן בכל שבלת שהיתה צפה ועולה. לא הלכנו אחריו. ולא נלך. הוקרנו בו והכרנו את העתונאי החרוף, הכותב יום יום על מאורעות השעה, בטעם ובטוח צלול, ברצינות אמתית ובלתי מעושה, כפה אותנו שנהיה שומעים לדבריו ומאזינים לרחשי עמו אף בשעה שהיה מתנגד לנו. לא נהג מעולם מנהג שנה ופרש, לא אכל את הציונות מאכל יום ויום ולא קנת את סעודתו בזלילת העברית. אדרבה: הרבה רוך והרבה חום עוד נשארו בלבו ודברים אלה עוד מימי שבתו על האי. יודע היה לגעור גם במתנגדים, לרכך ולהמתיק את מדות הדין הקשות של שעת מלחמה. סוף סוף „את רחמן“ היה ומאסף את הפצועים ומגיש לפניהם סמי הרגעה: לשני הצדדים.